

Antonina Pawłowska
Uniwersytet Łódzki

SS Castro (SS Libau, SS Aud) – nieudana dostawa broni dla powstania wielkanocnego drogą morską w 1916 r.

Wstęp

Tematem artykułu jest współpraca irlandzkich nacjonalistów z II Rzeszą podczas pierwszej wojny światowej i kwestia dostawy broni dla powstania wielkanocnego w 1916 r. Aby zbadać to zagadnienie, postawiono następujące pytania: Jaka była sytuacja Irlandii przed wybuchem pierwszej wojny światowej? Czemu wyspa stanowiła ważny strategicznie punkt dla Imperium Brytyjskiego? W jaki sposób nawiązano kontakt z Niemcami i kto prowadził pertraktacje? Jakie były plany i początkowe ustalenia irlandzko-niemieckie? W jaki sposób zostały one zmodyfikowane i jaki był ostateczny wymiar pomocy II Rzeszy dla powstańców? Kto przekazał Brytyjczykom informacje o transporcie i jak zostały one przez nich wykorzystane? Jakie były skutki porażki akcji dla zaangażowanych w nią osób oraz powstania wielkanocnego?

Podstawowym źródłem do badań nad tymi zagadnieniami są zeznania uczestników konfliktu brytyjsko-irlandzkiego będące w posiadaniu Irlandzkiego Biura Historii Militarnej. Przebieg transportu broni opisał dowodzący akcją Karl Spindler w swojej wydanej w 1920 r. książce pod tytułem *The Mysterious Ship*¹. Kolejnym źródłem przydatnym w analizie zagadnienia jest Raport Królewskiej Komisji do spraw Irlandzkiej Rebelii, będący oficjalnym podsumowaniem śledztwa w sprawie niedociągnięć brytyjskiej administracji w radzeniu sobie z insurekcją, w którym znaleźć można informacje na temat stanu wiedzy brytyjskiego wywiadu o nadchodzącej dostawie broni.

Wymienione w tytule artykułu powstanie wielkanocne to nazwa irlandzkiej rebelii, która wybuchła 24 kwietnia 1916 r. w Dublinie. Połączone siły organizacji paramilitarnych Irlandzkich Ochotników i Irlandzkiej Armii Obywatelskiej wystąpiły przeciw Wielkiej Brytanii, ogłaszając niepodległość Republiki Irlandii i jej oderwanie od Imperium Brytyjskiego.

Przez cały XIX w. Irlandczycy próbowali odzyskać niezależność. Globalny konflikt, jakim była Wielka Wojna, wydawał się irlandzkim nacjonalistom idealnym momentem na podjęcie kolejnej próby. Należy podkreślić, że wyspa w tym okresie miała duże znaczenie strategiczne, jeśli chodzi o kwestię bezpieczeństwa Anglii, które w późniejszym

¹ Wydanie, na którym bazuje artykuł, pochodzi z 2010 r. K. Spindler, *Gun Running for Casement in the Easter Rebellion, 1916*, Charleston 2010.

czasie utraciła wraz z rozwojem lotnictwa. Irlandia stanowiła dogodne miejsce ataku na Wielką Brytanię. Przykładem wykorzystania separatystycznych tendencji Irlandczyków przeciw Imperium może być powstanie z 1798 r., kiedy to rząd I Republiki Francuskiej planował dokonanie inwazji i wsparcie rewolucjonistów pod wodzą Theobalda Wolfe Tone'a. Desant nie doszedł do skutku tylko dlatego, że flotę francuską powstrzymały złe warunki pogodowe².

Negocjacje irlandzko-niemieckie

Wybuch Wielkiej Wojny był momentem, na który irlandzcy nacjonaści czekali. „W wojnie europejskiej kryje się, jeszcze niewidoczna, ta chwila, na którą czekały pokolenia” – napisał na początku 1914 r. Patrick Pearse, późniejszy przywódca powstania wielkanocnego. Był zwolennikiem walki zbrojnej, a w powstaniu widział raczej sygnał do przebudzenia dla pogrążonego w letargu społeczeństwa. „Życie ma swoje źródło w śmierci, a z grobów patriotów, mężczyzn i kobiet, biorą swój początek żyjące narody”³. Walka o autonomię dla Irlandii (ang. *home rule*) zakończyła się sukcesem, jednak autonomia miała zostać wprowadzona w życie dopiero po zakończeniu konfliktu. Warunkiem osiągnięcia niezależności było wsparcie brytyjskiego wysiłku zbrojnego. Frakcja parlamentarna pod przywództwem Johna Redmonda cieszyła się poparciem większości społeczeństwa w przeciwieństwie do organizacji nacjonalistycznych pozostających na marginesie życia politycznego Irlandii. W 1913 r. powstała organizacja paramilitarna Irlandzkich Ochotników. Po wybuchu Wielkiej Wojny przewagę w jej kierownictwie zyskali członkowie Irlandzkiego Bractwa Republikańskiego (Irish Republican Brotherhood, IBR), które od lat dążyło do walki z Imperium Brytyjskim. Należy jednak zaznaczyć, że nie wszyscy w dowództwie chcieli doprowadzić do insurekcji. Szef sztabu Eoin MacNeill był jej przeciwny. Za to w Sztapie Kwatery Głównej aż czterech z pięciu dyrektorów dążyło do wybuchu powstania: Patrick Pearse, dyrektor organizacji, Joseph Plunkett, dyrektor operacji wojskowych, Éamonn Ceannt, dyrektor łączności oraz Thomas MacDanaugh, zajmujący się szkoleniem. Razem z Thomasem Clarkiem utworzyli oni w obrębie samego IRB podwójnie zakonspirowaną Radę Wojskową (tylko rada najwyższa IRB wiedziała o jej istnieniu, ale nie wiedziała, że jej celem jest przygotowywanie powstania). W ten sposób Rada kontrolowała IRB oraz Ochotników. W tajemnicy przed przeciwnikami rozwiązań zbrojnych ruszyły przygotowania do powstania. Jedną z kluczowych kwestii owych działań było zapewnienie pomocy zza granicy. Bez tego rodzaju wsparcia siły Irlandzkich Ochotników i wspierającej ich Irlandzkiej Armii Obywatelskiej nie miały szans w starciu z brytyjskim wojskiem.

Dublińska brygada Irlandzkich Ochotników liczyła 3000 ludzi. Do tego dochodziło 200 członków Armii Obywatelskiej. Przeciwno sobie mieli 6 pułk kawalerii stacjonujący w koszarach w Marlborough, 3 Królewski Pułk Irlandzki w Richmond, 10 Pułk Kró-

² T. Moody, *Historia Irlandii*, Poznań 1998, s. 123.

³ P.H. Pearse, *Collected Works of Padraic H. Pearse; Political Writings and Speeches*, London 2017, s. 136–137. Jeśli nie podano inaczej, wszystkie tłumaczenia cytatów obcojęzycznych pochodzą od autorki.

lewskich Fyzylierów Dublińskich w Royal i 31 Pułk Królewskich Strzelców Irlandzkich w Portobello – razem 2427 żołnierzy i oficerów. Dodać do tego należy jednostki Królewskiej Policji Irlandzkiej i Dublińskiej Policji Metropolitalnej⁴. W tej sytuacji kluczową kwestią było zapewnienie wsparcia zza granicy. Idealnym kandydatem była II Rzesza, oponent Imperium w Wielkiej Wojnie.

Współpracę z Niemcami starał się zorganizować od dawna szef Clan na Gael w USA – John Devoy. Clan na Gael była irlandzką organizacją republikańską, działającą w Stanach Zjednoczonych Ameryki od XIX w., siostrzaną wobec Irlandzkiego Bractwa Republikańskiego, do którego należała większość przywódców powstania wielkanocnego. Devoy od 1914 r. utrzymywał kontakty z niemieckimi organizacjami w Ameryce⁵. To właśnie tych znajomości użyto, by nawiązać współpracę.

Kwestię negocjacji irlandzko-niemieckich trudno omówić bez wprowadzenia osoby Rogera Casementa. Był on postacią niezwykle barwną. Urodzony w 1864 r., syn Irlandki i angielskiego oficera przez 20 lat był brytyjskim konsulem. Po wycofaniu się z czynnej służby w dyplomacji brytyjskiej zainteresował się irlandzkim ruchem nacjonalistycznym i został członkiem Komitetu Irlandzkich Ochotników. Sojusznika Irlandii widział w Cesarstwie Niemieckim. Według Casementa zwycięstwo Niemiec nad Anglią oznaczałoby oddzielenie Irlandii od Wielkiej Brytanii i przekształcenie jej w niepodległe, neutralne państwo europejskie.

Devoy skontaktował Casementa z przedstawicielami Rzeszy oraz wyłożył z aktywów „Gaelic American”⁶ pieniądze na jego podróż do Niemiec. Na miejscu przyjął Casementa niemiecki minister spraw zagranicznych Arthur Zimmermann. Niemcy zapewnili Irlandczyków, że „pragną tylko dobrobytu irlandzkiego narodu, kraju i instytucji. Niemcy nie zaatakują Irlandii w celu jej podboju lub obalenia jej narodowych instytucji”⁷. W dniu 28 grudnia 1914 r. Zimmermann zgodził się na utworzenie brygady irlandzkiej⁸. Miała ona zostać sformowana z ochotników irlandzkiego pochodzenia, którzy dostali się podczas działań wojennych do niewoli. Niemcy mieli ją wyposażać i uzbroić. W umowie znajdowała się jednak klauzula stwierdzająca, że: „byłoby możliwe użycie brygady irlandzkiej jako korpusu ochotniczego dołączonego do armii tureckiej do pomocy narodowi egipskiemu w odzyskaniu wolności poprzez wyparcie Brytyjczyków z Egiptu”⁹. Clan na Gael i Irlandzkie Bractwo Republikańskie nie zgodziły się na użycie brygady irlandzkiej jako „mięsa armatniego” w Egipcie. Devoy tak skwitował założenia umowy Casementa: „chciał zrobić wrażenie na świecie wysłaniem 60 ludzi w jakieś miejsce, gdzie nic nie mogli zdziałać”¹⁰.

⁴ G. Swoboda, *Dublin 1916*, Warszawa 2006, s. 103–104.

⁵ *Ibidem*, s. 59.

⁶ Irlandzka gazeta publikowana w Stanach Zjednoczonych, której właścicielem był John Devoy.

⁷ G. Swoboda, *Dublin...*, s. 62.

⁸ J. Dorney, *‘Peace after the Final Battle’: The Story of the Irish Revolution 1912–1924*, Dublin 2014, s. 190–195.

⁹ G. Swoboda, *Dublin...*, s. 63.

¹⁰ Dokumenty Biura Historii Militarnej Irlandii, Zeznanie W.S. 741, s. 4, <http://www.bureauofmilitaryhistory.ie/reels/bmh/BMH.WS0741.pdf#page=4> [dostęp: 25.01.2019].

Na szczęście dla starań Casementa do Berlina ruszył Joseph Plunkett, komendant generalny brygady dublińskiej¹¹. Razem opracowali dokument nazywany Raportem Irlandia, będący planem niemieckiej inwazji. Koncept zakładał wpłynięcie niemieckich okrętów na wody rzeki Shannon i wysadzenie pod Limerick desantu, który następnie miałby zacząć współpracę z Irlandzkimi Ochotnikami. Tam też Niemcy mieli dostarczyć broń, ok. 40 tys. karabinów. Dalej ofensywa miała rozwijać się na południowy wschód do Tipperary. Potem należało zdobyć Silgo na północy, co dawałoby osłonę przeciw kontruderzeniu z Ulsteru. Przewidywano kontrofensywę brytyjską na Dublin z położonego na południowy zachód od niego Curragh. Ruchy wojsk brytyjskich miały być utrudnione przez sabotaż Irlandczyków. Irlandia po ogłoszeniu niepodległości miałaby włączyć się do wojny po stronie państw centralnych¹².

Cesarski sztab generalny nadal był sceptyczny co do tego planu. Plunkett wrócił do Irlandii bez żadnych zapewnień ze strony niemieckiej. Na miejscu pozostał Casement, by dalej prowadzić negocjacje. Jesienią 1915 r. Pearse wyznaczył port Fenit jako najlepsze miejsce ewentualnej dostawy broni. Dnia 6 października Devoy zwrócił się do Niemiec o przysłanie „małej ilości broni” do owego portu. By przekonać Niemców, że Irlandczycy mają poważne zamiary, należało ustalić datę powstania. W dniu 19 stycznia 1916 r. Rada Wojskowa wyznaczyła dzień jego wybuchu na Niedzielę Wielkanocną, termin z jednej strony mistyczny, symbol zmartwychwstania, z drugiej – pragmatyczny. Tego dnia Ochotnicy zawsze odbywali manewry z bronią, więc przygotowania nie budziłyby podejrzeń Dublińskiego Zamku.

Plan był modyfikacją założeń Raportu Irlandia. Jako główne miejsce walk przewidziano – zgodnie z planem Jamesa Connolly’ego – Dublin¹³. Opanowanie miasta miało być sygnałem do powstania ogólnonarodowego. Z planu wyłączony był Ulster – tam nakazano Ochotnikom Irlandzkim czekać, by nie prowokować walki z siłami lojalistów. Ochotnicy z Tralee mieli zająć Fenit i zabezpieczyć dostawę broni, a potem rozdzielić ją między walczących w Kerry, Cork i Limerick. Po uzbrojeniu jednostki miały utworzyć linię sięgającą od rzeki Shannon po Macroom w hrabstwie Cork i tak atakować w kierunku Dublina, by wziąć siły angielskie w kleszcze między obrońców miasta a siły z prowincji. Zakładano, że Niemcy, widząc sukcesy powstania, zwiększą swoją pomoc¹⁴.

Naczelne dowództwo niemieckie zgodziło się na przekazanie 20 tys. karabinów Mosin zdobytych pod Tannenbergiem, 10 karabinów maszynowych i 5 mln naboii.

¹¹ Joseph Plunkett (ur. 21.11.1887, zm. 4.05.1916) – członek Irlandzkiego Bractwa Republikańskiego i członek Irlandzkich Ochotników. Wywodził się z rodziny o długich tradycjach patriotycznych. Jego ojcem był hrabia Horace Plunkett, dyrektor Muzeum Narodowego, jednym z przodków Olivier Plunkett – święty biskup, skazany przez Anglików na śmierć w 1681 r. Sam Joseph Plunkett był poetą, założycielem narodowo-katolickiego pisma „Irish Review” i pisarzem. Katolicka rodzina Plunkettów miała też znaczny wpływ w Watykanie.

¹² G. Swoboda, *Dublin...*, s. 67.

¹³ James Connolly – irlandzki polityk, socjalista, przywódca Irlandzkiej Partii Socjalistycznej, jeden z przywódców powstania wielkanocnego, twórca planu walki w mieście. Zginął rozstrzelany przez Brytyjczyków po klęsce powstania.

¹⁴ G. Swoboda, *Dublin...*, s. 75.

SS Aud

Jeden z najważniejszych w historii Irlandii statków miał skomplikowaną przeszłość. Nazwa SS Aud, pod którą pojawia się w historiografii, była kryptonimem. Statek został zbudowany w 1907 r. w stoczni Kingston upon Hull jako SS Castro. W 1914 r. został przechwycony przez Cesarską Marynarkę Wojenną i przemianowany na SS Libau. Podczas misji dostawy broni dla Irlandii miał podawać się za norweski neutralny statek o podobnym wyglądzie i nazwie SS Aud. W historiografii irlandzkiej i zeznaniach uczestników wydarzeń figuruje zawsze jako SS Aud, dlatego też w dalszej części artykułu będę stosować tę nomenklaturę¹⁵.

Statek wypłynął z portu w Lubece 9 kwietnia pod dowództwem Karla Spindlera, który dokładnie opisał w swoich wspomnieniach przebieg podróży. Załoga otrzymała przebrania, dzięki którym miała uchodzić za Norwegów. Jak opisywał Spindler: „otrzymaliśmy norweskie uniformy, to znaczy: zwykłe niebieskie kombinezony, czapki, swetry i bieliznę. Zgadzał się każdy detal. Nawet guziki miały logo norweskiej firmy!”¹⁶. Broń została ukryta nie tylko w ładowni, ale również w innych miejscach na statku, tak by załoga mogła szybko jej dobrać w sytuacji zagrożenia. Członkowie misji znali norweski, a określone frazy w tym języku ustalono jako sygnały do ostrzału.

Roger Casement miał towarzyszyć członkom załogi SS Aud, ale zdecydował się na podróż do Irlandii na pokładzie U-Boota SM U-19. Niektórzy historycy sugerują, że planował dotrzeć do Irlandii przed ładunkiem i skontaktować się z dowództwem Irlandzkich Ochotników, by odwołać powstanie, przekonany o tym, iż przedsięwzięcie skazane jest na niepowodzenie z tak małym wkładem II Rzeszy¹⁷. Przetrawszy gwałtowne sztormy w pobliżu Rockall, SS Aud dotarł do zatoki Tralee w czwartek 20 kwietnia. Tutaj uwidocznił się brak sprawnej komunikacji między stroną irlandzką a niemiecką, spowodowany skomplikowanym systemem przekazywania informacji przez ośrodki w Ameryce.

Dnia 6 lutego 1916 r. John Devoy poinformował Franza von Papena o wybranej dacie: „musicie dostarczyć broń między Wielkim Piątkiem a Wielką Sobotą”¹⁸. Dnia 4 marca MSZ powiadomiło ambasadę niemiecką w USA o stanie przygotowań. Dzieśnięć dni później ambasada odpowiedziała wiadomością o zgodzie Irlandczyków. Dnia 9 kwietnia z portu w Lubece wypłynął okręt Aud z dostawą broni na pokładzie¹⁹. Jednak 14 kwietnia zjawiała się w Nowym Jorku łączniczka powstańców – Philomena Plunkett²⁰, by przekazać Devoyowi informację, iż broń nie może zostać wyładowana wcześniej niż wieczorem w niedzielę 23 kwietnia. Jak się okazało, informacji nie można było przekazać Aud, ponieważ nie był on wyposażony w radio.

¹⁵ K. Spindler, *Gun Running...*, s. 6.

¹⁶ *Ibidem*, s. 13.

¹⁷ K. Jeffery, *The First World War and the Rising: Mode, Moment and Memory* [w:] *1916: The Long Revolution*, eds. G. Doherty, D. Keogh, Dublin 2007, s. 93.

¹⁸ G. Swoboda, *Dublin...*, s. 80.

¹⁹ *Ibidem*, s. 86.

²⁰ Dokumenty Biura Historii Militarnej Irlandii, Zeznanie W.S. 1070, s. 3, <http://www.bureauofmilitaryhistory.ie/reels/bmh/BMH.WS1070.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

Tak więc transport broni dobił do brzegów Irlandii zbyt wcześnie. Irlandczycy nie byli gotowi na odbiór zaopatrzenia. Poza tym osób, które miały odebrać transport, nie powiadomiono o ustalonej sygnalizacji. Mortimer O'Leary w swoich zeznaniach opisuje, że zielone światło zostało zauważone, jednak wzięto je za światło niebieskie i zignorowano²¹. Broń nie została wyładowana na brzeg. Mark Kenna, porucznik Irlandzkich Ochotników zaangażowany w plan odbioru broni, wspominał w swoich zeznaniach niepokojącą aktywność policji w Fenit²².

W jaki sposób Brytyjczycy weszli w posiadanie informacji o transporcie niemieckiej broni? Kwestię tę ze szczegółami opisuje w swoim zeznaniu Thomas O'Connor, kurier odpowiedzialny za przepływ informacji pomiędzy ośrodkami w Irlandii i USA. O'Connor podkreśla, że choć jako osoba odpowiedzialna za kontakty irlandzko-niemieckie najczęściej jest wymieniany von Papen, najbardziej aktywnym człowiekiem niemieckiej ambasady w USA był George von Skall. Amerykańskie Secret Service nie mogło pozostać obojętne na kontakty niemieckiej ambasady i irlandzkich organizacji w Ameryce. W dniu 15 kwietnia dokonało nalotu na biuro von Skalla, niebędące częścią niemieckiej ambasady, i pozyskało dokumenty świadczące o planowanej dostawie broni, które natychmiast przekazano Brytyjczykom. Ci nie zareagowali natychmiast, bagatelizując zagrożenie²³.

Tajny plan niemiecko-irlandzki przestał być tajny, zanim jeszcze SS Aud zbliżył się do wybrzeży Irlandii. Spindler w swoich wspomnieniach podkreślał, że brak jakichkolwiek niepokojów przez większość podróży wydał mu się bardzo podejrzany. W swoich wspomnieniach pisał: „Czy Brytyjczycy kryli jakieś sztuczki w rękawie, czy rzeczywiście nam wierzyli? Już sam kierunek, z którego nadpłynęliśmy i kurs powinny im dać do myślenia. Czy rzeczywiście nie wydawało im się dziwne, że tego typu statek przybywa prosto z Bieguny Północnego?”²⁴.

Dopiero kiedy załoga Aud przekonała się, że transport nie zostanie wyładowany w Fenit, rozpoczęły się problemy. Statek został zatrzymany przez brytyjską blokadę podczas próby wydostania się z zatoki. Spindler pozwolił na eskortę HMS Blueball w stronę zatoki Cork, ale w obliczu porażki misji postanowiono zatopić statek wraz z transportowanym sprzętem za pomocą środków wybuchowych. Załoga Aud ewakuowała się w szalupach i pokazując białe flagi, podpłynęła do Blueball, gdzie została aresztowana przez niezadowolonych Brytyjczyków, których miała ominąć nagroda za doprowadzenie schwytanego statku do portu²⁵. Misja Casementa również zakończyła się niepowodzeniem. Wysadzono go na brzeg w Banna Strand 21 kwietnia. Nie udało mu się jednak skontaktować z dowództwem Irlandzkich Ochotników. Został aresztowany i na podstawie posiadanych przez Brytyjczyków informacji oskarżony o zdradę i spiskowanie z II Rzeszą. W Rapor-

²¹ Dokumenty Biura Historii Militarnej Irlandii, Zeznanie W.S. 107, s. 1, <http://www.bureauofmilitaryhistory.ie/reels/bmh/BMH.WS0107.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

²² Dokumenty Biura Historii Militarnej Irlandii, Zeznanie W.S. 1176, s. 3, <http://www.bureauofmilitaryhistory.ie/reels/bmh/BMH.WS1176.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

²³ Dokumenty Biura Historii Militarnej Irlandii, Zeznanie W.S. 1070, s. 4, <http://www.bureauofmilitaryhistory.ie/reels/bmh/BMH.WS1070.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

²⁴ K. Spindler, *Gun Running...*, s. 45.

²⁵ *Ibidem*, s. 113.

cie Królewskiej Komisji do spraw Irlandzkiej Rebelii pojawia się następujący fragment: „w dniu 18 kwietnia do Dublińskiego Zamku²⁶ dotarła informacja o okręcie, który wypłynął z Niemiec do Irlandii dnia 12 kwietnia, eskortowany przez dwa niemieckie okręty podwodne. Informacji towarzyszył jednak pewien sceptycyzm co do jej dokładności. Wiadomość dodawała, że planowane przybycie okrętu wypadło w dniu 21 kwietnia i że powstanie było zaplanowane na wigilię Wielkanocy²⁷. Mimo posiadanych informacji oraz mocnych dowodów dostarczonych po zatrzymaniu ładunku oraz aresztowaniu Rogera Casementa administracja nadal nie podjęła zdecydowanych działań²⁸.

Skutki niepowodzenia misji

Jakie były skutki nieudanej misji dla powodzenia powstania wielkanocnego? Nie można powiedzieć, że brak uzbrojenia był najważniejszym czynnikiem warunkującym klęskę, ale w dużej mierze się do niej przyczynił. Niecałe dowództwo Irlandzkich Ochotników popierało plan insurekcji. Eoin MacNeill²⁹ został przekonany do planu powstania tylko argumentem o zapewnieniu wsparcia i uzbrojenia ze strony Niemiec. Kiedy 22 kwietnia dotarła wiadomość, że akcja zakończyła się niepowodzeniem, MacNeill próbował odwołać wydane rozkazy. Wprowadziło to olbrzymi chaos w przygotowaniach. Nie wszystkie oddziały stanęły się do walki w Poniedziałek Wielkanocny.

Uzbrojenie republikanów było gorsze niż zakładano, ale przy olbrzymiej dysproporcji sił (16 tys. brytyjskich żołnierzy przeciw 1,5 tys. powstańców, którzy stanęli się w Poniedziałek Wielkanocny) nie miało to aż tak dużego znaczenia. Insurekcja wybuchła jedynie na terytorium Dublina, choć planowano działania zbrojne na prowincji. Należy również podkreślić, że przywódcy powstania już podczas przygotowań przewidywali, że nie odniesie ono sukcesu. Zakładano, że ofiara walczących zainspiruje irlandzkie społeczeństwo, które, co należy podkreślić, miało w tamtym okresie nastawienie lojalistyczne i nie popierało republikańskiej mniejszości. Patrick Pearse, przywódca powstania, stwierdził: „życie ma swoje źródło w śmierci, a z grobów patriotów, mężczyzn i kobiet, biorą swój początek żyjące narody³⁰. Nawet, gdyby powstańcy otrzymali dostawę broni, powstanie zakończyłoby się klęską.

Kontakty z II Rzeszą wpłynęły jednak na sposób stłumienia powstania przez siły brytyjskie. Nacjonalizm irlandzki nie był ruchem dużej części irlandzkiego społeczeństwa. Irlandzkie starania o autonomię były prowadzone przez Frakcję Parlamentarną Johna Redmonda³¹. Radykalni republikanie nie mieli tak dużego poparcia i nie byli trakto-

²⁶ W Zamku Królewskim w Dublinie mieściła się siedziba brytyjskiej administracji.

²⁷ Raport Królewskiej Komisji do spraw Irlandzkiej Rebelii, s. 11, <https://www.garda.ie/en/About-Us/Our-History/Royal-Commission-on-the-Rebellion-in-Ireland-1916.pdf> [dostęp: 6.08.2019].

²⁸ *Ibidem*, s. 13.

²⁹ Eoin MacNeill – irlandzki badacz, nacjonalista, polityk partii Sinn Féin, szef sztabu Irlandzkich Ochotników w chwili wybuchu powstania wielkanocnego; zdecydowanie przeciwny insurekcji. Minister przemysłu w latach 1919–1921, później minister edukacji Wolnego Państwa Irlandzkiego.

³⁰ W. Konarski, *Nieprzejednani. Rzecz o Irlandzkiej Armii Republikańskiej*, Warszawa 1991, s. 131.

³¹ John Redmond – polityk irlandzki związany z irlandzka grupą parlamentarną, członek Izby Gmin, dzia-

wani poważnie. Spiskowanie z wrogiem i próba wzniesienia powstania na tyłach frontu została przez Brytyjczyków odebrana jako swoisty „cios w plecy”, a ich odpowiedź była adekwatna do tego przekonania³². Ogień artyleryjski zrównał centrum Dublina z ziemią – 179 budynków zostało spalonych lub zburzonych. Straty materialne szacowano na 1,7–3 mln funtów. W trakcie walk straciło życie 60 powstańców. Większe były ofiary ludności cywilnej, które wyniosły 180 zabitych i 614 rannych³³. Wszystkich przywódców powstania skazano na karę śmierci³⁴.

Sir Roger został aresztowany pod zarzutem zdrady, szpiegostwa i sabotażu, a następnie przetransportowany do Tower. Jego proces nagłośniono i opisano w brytyjskich gazetach. Wystąpił jednak problem ze sformułowaniem aktu oskarżenia z uwagi na to, że zdrada Casementa dokonana się na terytorium Niemiec, a miał on być sądzony na podstawie Aktu o zdradzie z 1351 r. Akt dotyczył jedynie zdrady dokonanej na terytorium Wielkiej Brytanii. Oskarżenie zdecydowało się na szeroką interpretację przepisu oraz rozumienie tekstu w jego oryginalnej, nieprzetłumaczonej, anglo-normańskiej wersji, co diametralnie zmieniało znaczenie przepisów. Pozwalało to odnieść prawo również do terytoriów, na których mogli znajdować się „wrogowie króla” – a więc do terytorium Niemiec. Jednocześnie opublikowano pamiętniki Casementa, oczerniające go i wyciągające na światło dzienne szczegóły jego życia prywatnego³⁵. Za sir Rogerem ujęło się wiele znanych osobistości, m.in. sir Arthur Conan Doyle, Bernard Shaw czy William Butler Yeats. W procesie zapadł jednak wyrok skazujący Casementa na karę śmierci, którą wykonano 3 sierpnia 1916 r. w więzieniu Pentonville³⁶.

Zakończenie

Powstanie wielkanocne nie było pierwszym przypadkiem współpracy Irlandii z obcym mocarstwem przeciw Wielkiej Brytanii w celu uzyskania niezależności. Kontakt z II Rzeszą nawiązany przez irlandzkie ośrodki w Ameryce mógł zaowocować rzeczywistym wsparciem dla powstańców, jednak wygórowane oczekiwania nacjonalistów zderzyły się w Berlinie z rzeczywistością. Początkowe wizje niemieckiego desantu nie mogły być zrealizowane. Siła niemieckiej pomocy malała z każdą kolejną wersją planu. Pomoc w postaci transportu broni, choć cenna, również nie była tak znacząca, by zadecydować o zwycięstwie powstania. Już na etapie planowania akcji dostawy broni popełniono liczne błędy. Zmiany terminów i brak płynnej komunikacji wpłynęły na komedię pomyłek, która rozegrała się w porcie Fenit. Zaisnialy też czynniki niezależne od Irlandzkich Ochotników

łający na rzecz wprowadzenia rządów krajowych w Irlandii.

³² W. Konarski, *Pragmatycy i idealisci: rodowód, typologia i ewolucja ugrupowań politycznych nacjonalizmu irlandzkiego w XX wieku*, Pułtusk–Warszawa 2001, s. 134.

³³ G. Swoboda, *Dublin...*, s. 255–256.

³⁴ Choć nie na wszystkich wyroki zostały wykonane.

³⁵ Casement był homoseksualistą, a dzienniki opisujące szczegółowo jego życie prywatne pozbawiły go i tak małego poparcia angielskiego społeczeństwa. Wkrótce ze względu na swoją zawartość zyskały nazwę „czarnych dzienników”.

³⁶ G.H. Knott, *The Trial of Sir Roger Casement*, Toronto 1917, s. 110.

i ich przygotowań: udział Secret Service i przekazanie Brytyjczykom informacji o kontaktach niemiecko-irlandzkich. Przy dysproporcjach liczebnych ilość broni transportowana na pokładzie SS Aud nie zmieniłaby losów powstania. Insurekcja i tak skazana była na niepowodzenie. Najważniejszym elementem tych wydarzeń była współpraca irlandzko-niemiecka stanowiąca akt zdrady. Wpłynęło to zarówno na sposób tłumienia powstania oraz traktowania jego uczestników, jak i na zmiany w nastawieniu ogółu irlandzkiego społeczeństwa do korony brytyjskiej.

Summary

SS Castro (SS Libau, SS Aud) – Unsuccessful Weapons Delivery for the Easter Rising of 1916 by Sea

The subject of the article is the Irish-German cooperation during the Great War, which has led to the attempt to carry arms into Ireland as a part of the preparation for the Easter Rising of 1916. The analysis of the subject takes into consideration the course of discussions with the Second Reich, profiles of negotiators, successive phases of plans, the course of transport and the consequences of the failure of the mission for the fate of the insurrection. The sources for this analysis were testimonies from the collection of the Irish Bureau of Military History, memories of Karl Spindler, Report of the Royal Commission on the Rebellion in Ireland and documents of the British Department of Naval Intelligence.

Słowa kluczowe: powstanie wielkanocne, SS Aud, historia Irlandii, Roger Casement, Irlandzcy Ochotnicy

Keywords: Easter Rising, SS Aud, history of Ireland, rebellion in Ireland, Roger Casement, Irish Volunteers